

משפל לגאות

אלון רוטשילד, "דגים באחריות", החברה להגנת הטבע

הרפורמה בדיג הופכת את כיוון הרוח בים

סילביה ארל, אחת מלוחמות שימור הים הידועות ביותר, אמרה לאחרונה: "אם יתנו לכם הזדמנות לבחור באיזו תקופה היסטורית להיוולד – בחרו ב...עכשיו."

מה שנעשה בעשור הקרוב יקבע את איך יראה כדור הארץ בעשרת אלפים השנים הקרובות, יש לנו את הידע וההבנה מה משובש בעולמנו, זו זכות גדולה והזדמנות שאסור לפספס – לקחת אחריות על מעשינו ולשנות את עתידנו!"

הדיג בים התיכון הוא התחום שבו נקטלות הכי הרבה חיות בר בישראל בצורה מכוונת – מיליוני דגים ויצורי ים אחרים בכל שנה. התחום התנהל עד לאחרונה כמערב פרוע:

- מיליוני דגים צעירים, מתחת לגודל רבייה, נדווגו בטרם עת ברשתות המכמורת, תוך הרס התשתית של מארג המזון הימי (80% משלל המכמורת הוא דגים צעירים).
- בתי הגידול נכתשו עם גרירת הרשתות.
- צוללי מכלים ניקו ריפים שלמים מדגים.
- דגים בוגרים נדווגו בזמן עונת הרבייה.
- מיעוט מהדייגים הספורטיביים דגו מאות קילוגרם של דגים ביום – ללא כל הגבלה.
- "בייבי לוקוס" באורך 20 ס"מ היה מזון לגיטימי במסעדות.

והכול בסמכות מלאה במסגרת רישיון וחוק. תוך כדי נפגעות גם כ-100,000 חיות מוגנות, לרבות 3,000 צבי ים, בכל שנה! אפילו דוח חמור של מבקר המדינה משנת 2010 לא הניע את השינוי המיוחל.

כיוון הרוח משתנה

היום, לאחר 4 שנים של עבודה מאומצת, ובשותפות אמיצה עם כמה גופים ממשלתיים, הרוח שינתה את כיוונה. שורת החלטות דרמטיות של בג"צ ושל ועדת הכלכלה הגדירו מחדש את כללי המשחק בים. לראשונה, הוגדרה באופן ברור מטרת העל של ניהול ענף הדיג. כפי שהיטיבו לנסח שופטי בג"צ, המטרה היא לשמור על הדגה והים לטובת כלל הציבור: "להבטיח כי משאבי הדגה של מדינת ישראל – שהם משאב מתכלה-מתחדש, שזמינותו תלויה, בין השאר, בדרכי השימוש וברמת הפעילות הננקטת – ינוהלו בצורה מיטבית, בת קיימא ובאופן העולה בקנה אחד עם האינטרס הציבורי הרחב".

ועדת הכלכלה אישרה תקנות שקובעות לראשונה כללים לניהול הענף:

היכן לדוג? תקנות הדיג סגרו לצמיתות כ-2 מיליון דונם – כשליש משטח המים הטריטוריאליים של ישראל – כשטח אסור לדיג מכמורת (לרבות כל השטח מצפון לדור, כל שטחי המצע הסלעי הקשה, ושטח המים הרדודים). החלטה זו סוללת את הדרך לקידום 4 שמורות ימיות גדולות מצפון לדור. עוד נקבע כי דיג ההקפה (צ'ינצ'ולה) לא יתבצע במרחק הנמוך מ-500 מ' מהחוף.

מתי לדוג? לראשונה הוגדרו איסורי דיג גורפים בעונת הרבייה ובעונת גיוס הדגיגים, למשך 3 חודשים.

איך לדוג? גודל העין ברשתות העמידה הוכפל. בוטלה האפשרות להעניק רישיון חריג ל-20 צוללים עם מכלי צלילה ו"נרגילה". הוכפל אורך המינימום לדיג של מיני דקר (לוקוס) ומוסר.

כמה לדוג? פקיד הדיג קבע מכסת שלל יומית מקסימלית לדיג ספורטיבי.

החלטות אלה יאפשרו, אם ייאכפו בנחישות, את התאוששותו של מארג החיים הימי, הזקוק נאשות להפחתת לחץ הדיג כדי להתמודד בהצלחה עם אתגרי שינוי האקלים והפלישות הביולוגיות.

ההחלטה גם תאפשר את קידום שמורות הטבע הימיות בצפון, בהיעדר התנגדות של מכמורתנים, שיפוצו במסגרת התקנות על סגירת השליש הצפוני של הים לדיג מכמורת.

איך זה קרה?

פרויקט "דגים באחריות" נולד ביוזמת החברה להגנת הטבע באוגוסט 2012. מתחילת הדרך היה ברור שמדובר על אתגר משולב – סביבתי, חברתי וכלכלי, ולכן נבנה צוות רב-תחומי: כלכלנים, אקולוגים, מומחי דיאלוג, משפטנים ומומחי הסברה.

הפרויקט הושק בכנס ציבורי וסדנת מומחים, שבמסגרתם העלינו את המודעות לחשיבות הים, וסימנו כיוונים שאפתניים לאישוש הדגה בעזרת שבעה מומחים בינלאומיים שהגיעו במיוחד לישראל.

לאחר מכן ניתחנו מכל זווית אפשרית את המצב בענף, לרבות ניתוח מפורט של עמדות בעלי העניין השונים בעזרת כ-50 ראיונות עומק, איסוף וניתוח המידע האקולוגי, ועליו הרכבנו הערכה כלכלית, אקולוגית, חברתית ומשפטית של כ-15 חלופות שונות לניהול הענף.

בשלב זה אספנו נציגים מכל הגופים הממשלתיים הרלוונטיים, ובראשם משרד החקלאות ופיתוח הכפר, ל"פורום מוביל" שהתכנס פעם בחודש במשך חצי שנה. בפורום זה ניהלנו דיונים מונחים על מטרות הענף, החלופות השונות, חסמים משפטיים וכספיים, ועוד.

היה ברור שחשוב לרתום את משרדי הממשלה להובלת הנושא, אך אחד האתגרים המרכזיים היה תחלופת האנשים הגבוהה במשרד החקלאות – בתקופת הפרויקט התחלפו 3 שרים, 4 מנכ"לים, 2 פקידי דיג ו-2 יועצים משפטיים במשרד החקלאות.

ממצאי הניתוח העלו כי ענף הדיג אינו מתנהל בצורה כלכלית, חברתית וסביבתית, כלומר אינו בר-קיימא, משלוש סיבות מרכזיות:

- א. שיטות דיג הרסניות (מכמורת וצוללי מכלים) הפוגעות בבתי הגידול, בהתחדשות הדגה ובשאר הדייגים.
- ב. היעדר כלי ניהול – היעדר הגבלות בזמן, במרחב ובכמות.
- ג. היעדר אכיפה.

ומכאן הוגדרה האסטרטגיה:

1. שינוי מבנה הצי, באמצעות הוצאת דייגי המכמורת מהים תוך פיצוי כספי.
2. אישור תקנות חדשות לניהול הדיג.
3. וכמובן – שדרוג האכיפה.

כל זה נשמע פשוט, אך שינויים אסטרטגיים הכרוכים בתקציב, בחקיקה ובפגיעה בפרנסתם של אנשים אינם מלאכה קלה.

למרות עבודת המטה המקיפה שנעשתה, הדרג הפוליטי במשרד החקלאות לא נרתם מלכתחילה להובלת הנושא, ולכן יצאנו בקמפיין ציבורי לקידום הרפורמה, שכלל שליחת כ-4,000 מכתבים בדוא"ל מאזרחים לשר החקלאות דאז יאיר שמיר.

בעקבות הלחץ, יזם משרד האוצר טיוטה של החלטת ממשלה לקידום הרפורמה, אולם זו נתקלה בהתנגדות פוליטית.

בשלב זה זיהינו נקודת תורפה והחלטנו ללחוץ. פקיד הדיג מחדש כל שנה, באחד בינואר, את רישיונות הדיג של הדייגים. זו החלטה מינהלית שניתן לתקוף אותה משפטית. החברה להגנת הטבע הגישה עתירה לבג"צ, וטענה כי לפקיד הדיג יש גם סמכות וגם חובה להפנים שמצב הים בכי רע, ולהכניס לתוך רישיונות הדיג מגבלות להגנה על הדגה והים.

עתירה זו הסתיימה בניצחון, כשהמדינה מקבלת את עמדתנו, והוטלו מגבלות ראשונות (מינוריות מאוד) במסגרת הרישיונות בשנת 2015. תוצאה נוספת של העתירה הייתה דחיפת משרד החקלאות לפרסום של טיוטת תקנות דיג חדשות להערות הציבור.

לפקיד הדיג סמכות מלאה ואף חובה להגביל את הדיג במסגרת הרישיונות

בשלב זה, ולאחר שהבנו שפקיד הדיג לא מעוניין להטמיע מגבלות ברישיונות הדיג לשנת 2016, הגשנו עתירה שנייה לבג"צ. בעקבות העתירה הודיעה המדינה, לראשונה, על הכנסת מגבלות חסרות תקדים לרישיונות הדיג – 3 חודשי השבתה למכמורת בקיץ, חודשיים של מגבלות על שאר שיטות הדיג בעונת הרבייה, ומגבלת ציוד על דיג מכמורת בסלעים.

כנגד החלטה זו של פקיד הדיג הוגשו 4 עתירות נגדיות של דייגי מכמורת ודייגים ספורטיביים. כל העתירות הנגדיות נדחו, ובפסק דין תקדימי קבע בית המשפט כי לפקיד הדיג סמכות מלאה ואף חובה להגביל את הדיג במסגרת הרישיונות – ללא קשר לקיומן או היעדרן של תקנות.

תוצר נוסף של העתירה היה דחיפת משרד החקלאות להגשת תקנות דיג מעודכנות לאישור ועדת הכלכלה, כשבג"צ כל העת נושף בעורפה של המדינה ודורש עדכונים לגבי אישור התקנות בכנסת. הלחץ של בית המשפט הכניס את המערכת הממשלתית והחקיקתית, שלא נוטה בדרך כלל לקדם שינויים במהירות, לל"ז עבודה מהיר יחסית.

ולמרות זאת, הדיונים בוועדת הכלכלה היו טעונים ומורכבים. אף חבר כנסת לא רוצה להיות זה שחותם על פגיעה בפרנסתם של דייגים, בוודאי כשמדובר בענף שהתנהל ללא מגבלות במשך עשרות שנים, וכשהמשרד האחראי לא מקצה תקציב לפיצוי.

בדחיפת קמפיין מאסיבי שבמסגרתו שלח הציבור כ-3,800 מיילים לוועדת הכלכלה, הפגנות מול ביתו של שר האוצר ומול הכנסת (על ידי פעילי ארגוני זכויות בעלי החיים שנרתמו למאבק – ומגיעה להם תודה ענקית!) ולאחר עשרות פגישות עם חברי כנסת, התגבש מתווה לקידום התקנות:

אוגמו כ-16 מיליון ₪ ממשרד האוצר, המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים (משרד החקלאות, האחראי על הנושא, לא הקצה תקציב!), שאפשרו את סגירת צפון ישראל לדיג מכמורת.

לאחר 4 דיונים אישירה ועדת הכלכלה את התקנות (עם תקופת מעבר של 3 שנים עם הגבלות מינוריות יותר), וסללה את הדרך לממשק דיג בר-קיימא.

התקנות ייכנסו לתוקף לאחר השלמת הסכם הפיצוי עם מכמורתני הצפון וחתמת שר החקלאות, ואנו נוודא שזה קורה, וקורה מהר!

אתגרים נוספים

נותרו כעת שני אתגרים מרכזיים נוספים להשלמת התאוששות הדגה והענף:

הראשון הוא אכיפה יעילה ונחושה. לשם כך יש לקדם את העברת הפיקוח על הדיג אל רשות הטבע והגנים, גוף בעל מוטיווציה ויכולת לבצע משימה מורכבת זו.

השני הוא השלמת מהלך הוצאת ספינות המכמורת מהמרכז והדרום, בעזרת פיצוי כספי.

כסיכום ביניים, ניתן לשרטט כמה היבטים בולטים בקמפיין:

הראשון, שהירתמות רשות הטבע והגנים, המשרד להגנת הסביבה ומשרד האוצר, כמו גם אנשי מפתח במשרד החקלאות, הייתה מפתח קריטי להצלחה.

השני, שללא לחץ משפטי מבג"צ, העגלה לא הייתה יוצאת מהבוץ, מכיוון שהמהלכים המשפטיים אילצו את משרד החקלאות והכנסת לנוע במהירות ולנקוט פעולות ממשיות.

השלישי, שהלחץ הציבורי של חובבי הים הוא תנאי הכרחי לקידום מהלכים של חקיקה וקבלת החלטות קשות שמשמעותן שמירה על משאב ציבורי תוך פגיעה מסוימת בקבוצת אינטרס צרה.

הרביעי - לצערנו, למרות קמפיין מוצלח לדיג ספורטיבי אחראי, תחת הכותרת "קוד הכבוד של הדיג הספורטיבי", ברגעי האמת המנהיגות של הדייגים הספורטיביים לא השכילה לתמוך במגבלות הרישיון ובתקנות, וישרה קו עם הדייגים המסחריים בהתנגדותם למהלכים בבית המשפט ובכנסת. בכך, נכשלו ברתימה אמיתית של מנהיגי הדייגים להיות חלק מהשינוי, ועלינו להשתפר בעבודה המשותפת איתם.

והאחרון – הדיג עדיין לא נתפס במשרד החקלאות כתחום משמעותי שיש להשקיע בו משאבים בניהול, מחקר ואכיפה שלו. ולכן, אין מנוס מהוצאת מערך הפיקוח על הדיג ממשרד החקלאות והעברתו לרשות הטבע והגנים, כמו גם בתמיכה וליווי מדעיים בניהולו השוטף של הענף.

בהזדמנות זו חשוב להודות לכל הגורמים שנרתמו להוביל את השינוי – פקידי ממשלה, חברי כנסת, שופטי בג"צ, רשות הטבע והגנים, ארגוני זכויות בעלי החיים, הדייגים חובבי הים, וצוות "דגים באחריות" המופלאים.

המלאכה עדיין רבה, אך לראשונה חצינו את נקודת האל-חזור.

תם ולא נשלם.

